

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ПОЗИЦІЇ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ

П. РАБІНОВИЧ
*доктор юридичних наук,
академік НАПрН України,
професор кафедри теорії та філософії права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

Вступні зауваги

Взаємозв'язки права (зокрема, основоположного, «природного» права людини на вибір і вільне вираження своїх поглядів і переконань, свободу світогляду і віросповідання) та релігії, взаємовпливи різноманітних конфесій та національних державно-юридичних систем неодноразово досліджувались у сучасній українській загальнотеоретичній юриспруденції [1–5].

Новим поштовхом для наукових пошуків стала ухвалена протягом останнього десятиліття вищими інстанціями православних церков у деяких країнах СНД низка документів, присвячених висвітленню ставлення цієї гілки християнства до проблематики прав людини. Прийняття цих документів не є випадковим.

Як відомо, актуалізація означеної проблематики нині становить одну із сучасних тенденцій світового розвитку, у тому числі — розвитку суспільствознавства.

Не реагувати на неї та не помічати її не можуть, зокрема, й керівні органи традиційних конфесій. Адже кожна з них, прагнучи не лише зберегти, а й збільшити кількість своїх вірних, змушена шукати й пропонувати свої, суто релігійні, відповіді на ті нагальні проблеми, новітні виклики, з якими стикається сучасне покоління людей — віруючих та невіруючих (зокрема, атеїстів).

Ось і православні церкви в Росії та Україні на початку третього тисячоліття теж звернулись безпосередньо до праволюднинної проблематики та у серії документів виклали свої позиції стосовно основоположних прав людини та їх реалізації. До них належать насамперед: Основи соціальної концепції (далі — ОСК) Російської православної церкви (далі — РПЦ), ухвалені її Архієрейським Собором 16 серпня 2000 р. [6], Декларація про права і гідність людини, прийнята X Всесвітнім Російським Народним Собором 6 квітня 2006 р., та Основи вчення Російської православної церкви про гідність, свободу і права людини (далі — Основи вчення), ухвалені її Архієрейським Собором 27 червня 2008 р. [7].

© П. РАБІНОВИЧ, 2012

Для правильного розуміння останнього документа важливе значення має вимога, вказана на Архієрейському Соборі доповідь тодішнього Митрополита Смоленського і Калінінградського (нині — Патріарха Московського і всієї Русі) Кирила (далі — Доповідь), в якій обґрунтовувався проект Основ вчення [8].

Відомий вчений В. Бачинин, коментуючи доповідь Митрополита Кирила на Х Всесвітньому Російському Народному Соборі, присвячену здебільшого проблемі прав людини, зазначав: «Вже сам той факт, що Російська православна церква в особі одного з її вищих ієрархів взяла на себе відповідальність висловитися з цієї проблеми, став подією абсолютно небувалою. За всю російську історію це був перший випадок публічного декларування церковної позиції стосовно цієї проблеми, яка ніколи не входила до кола теоретичних інтересів російських православних богословів і, тим більше, церковних ієрархів» [9, с. 95].

В усіх названих документах основну увагу приділено саме праволюднинній тематиці. Звертає на себе увагу і те, що використані й суто юридичні термінопоняття, а саме: «юридична система», «законодавчі норми», «законодавча ініціатива», «правові акти», «законність», «судові рішення», «правовий нігілізм» та ін. Принципово важливою є й та обставина, що у цих джерелах відображено позиції сучасного православ'я (передовсім в особі РПЦ) стосовно взаємовпливів основоположних («природних») прав і позитивного, державно-юридичного права, з одного боку, та православ'я, з іншого. Тому такі документи не можуть лишатись поза увагою загальнотеоретичного праводержавознавства.

Суттєвим є також і те, що проблематика прав людини нині є, якщо можна так висловитись, тим «лакмусовим папірцем», який, можливо, вельми чітко демонструє соціальну значимість сучасного православ'я (а втім, і будь-якої іншої релігії).

Зважаючи на ці причини, а також відгукуючись на заклик РПЦ до «вивчення й обговорення» Основ вчення, спробуємо проаналізувати насамперед цей документ, оскільки його головним завданням є «нагадати основні положення християнського вчення про людину й оцінити теорію прав людини та її здійснення у житті».

Праволюднинні позитиви у доктрині РПЦ

Передусім слід зазначити, що в Основах вчення більш-менш адекватно відтворено назви, основні різновиди та й, зрештою, зміст фундаментальних прав і свобод людини. Тут йдеться і про певні фізичні, особистісні («громадянські») та політичні права (зокрема на життя, свободу сумління, свободу слова), а також соціально-економічні та колективні права. Подекуди зазначаються також підстави для можливого обмеження прав людини (необхідність захисту Батьківщини, збереження моральності, охорона здоров'я і законних інтересів громадян, попередження або розкриття злочинів і здійснення правосуддя (Основи вчення, п. IV.7). Варто наголосити на тому, що останні твердження збігаються з відповідними положеннями всесвітніх та європейських міжнародних актів з прав людини щодо їх обмежень.

У преамбулі Основ вчення констатується глобальність, повсюдність інституту прав людини в сучасних умовах. Так само у Доповіді зазначалось, що «права людини — це та реальність, з якою нам доводиться мати справу, хочемо ми того чи ні. Сучасна людина не лише живе в межах суспільно-державних

інститутів, заснованих на правах людини, а й відчуває на собі вплив світогляду, породженого цією ідеєю».

Важливим є й те, що в цьому документі чітко наголошується на тому, що гідність людини, її права органічно поєднуються з її відповідальністю, виконанням нею обов'язків перед іншими (Основи вчення, пункти 1.2, 1.5, III.4, IV.9).

Заслужує на безумовну підтримку виголошений в Основах вчення намір РПЦ «...ревно — не лише на словах, але й на ділі — дбати про дотримання прав і гідності людини», оскільки «в сучасному світі права людини часом порушуються, а її гідність зневажається не тільки державною владою, а й транснаціональними структурами, суб'єктами економіки, псевдорелігійними групами, терористичними та іншими злочинними спілками» (п. V.2).

Прикметною особливістю Основ вчення є пряме визнання в них світськості, секулярності інституту основоположних прав людини. Адже тут офіційно визнано, що ідея прав людини та й самі ці права конституційовані не Богом, вони також не належать до явищ боговстановлених (Основи вчення, п. III.2), а, як констатовано у Доповіді, *запозичені* «у західних народів на особливому світоглядному ґрунті й за особливих історичних умов». Більше того: у ній вони визнаються «інородними» щодо православної традиції. У Доповіді також наголошується на тому, що: «Не можна стверджувати, що права людини є божественним установленням»; насправді їх «винайшли люди».

У зв'язку з цим не можна не відзначити, що це положення явно суперечить ОСК, де зазначалось, що ідея невід'ємних прав людини «заснована на біблійному вченні про людину» (ОСК, п. IV.6). (Навряд чи є випадковим і те, що серед самих розробників Основ вчення виявились, як сказано у Доповіді, «різномислення» в процесі підготовки цього документа.

Втім, у аналізованому документі водночас стверджується, що для РПЦ опікування правами людини, правозахисна діяльність не є якимось нововведенням, що цією діяльністю вона займалася ще зі «стародавніх часів» (Основи вчення, п. V.1.; Доповідь).

Існує необхідність у визначенні причини того, чому вже невдовзі після офіційного визнання в ОСК боговстановленості прав і свобод людини у керівництві РПЦ дотримувалися протилежної позиції: вони мають не божественне, а суто людське походження.

З огляду на цілком скептичну налаштованість Основ вчення щодо сучасної секулярної концепції прав людини, відповідь на поставлене запитання є очевидною: означена зміна позиції РПЦ, можливо, зумовлена прагненням її нинішнього керівництва послабити внутрішньоцерковні концептуальні перепони для критики такої концепції.

Щойно охарактеризована радикальна трансформація поглядів РПЦ щодо одного з важливих аспектів вчення про людину спричинила й низку інших суперечностей та дещо однобічних оцінок, які можна побачити в Основах вчення. Спробуємо розглянути їх детальніше.

Так, не можна не звернути увагу на те, що прогресивне, загальногуманістичне значення інституту основоположних прав людини, якщо й визнається в Основах вчення, то досить стримано (чи не єдиний наведений у цьому документі приклад схвальної оцінки прав людини стосується тієї історичної ситуації, коли посилення на них використовувалось у протестах РПЦ проти утисків православної церкви за радянських часів).

В Основах вчення ані словом не згадані й не оцінені позитивно фундаментальні складові Міжнародного білля про права людини (Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародні пакти ООН з прав людини (1966), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) та інші джерела міжнародних стандартів таких прав). Чи не тому, що у жодному з них не згадується Бог чи інший позасоціумний «творець» прав людини?

Натомість найбільшу увагу в Основах вчення приділено тим ситуаціям, коли між такими стандартами (більшість яких відтворено у конституційному та іншому законодавстві Росії, України та інших демократичних держав) та настановами православ'я (в їх ортодоксальній інтерпретації РПЦ) спостерігаються змістовні розбіжності. У таких випадках Церква вимагає керуватися її традиційними релігійними позиціями, навіть якщо б це призвело до ігнорування тих прав людини, які закріплені у згаданих стандартах і, відповідно, національному законодавстві. Адже, за її уявленнями, не вчення християнської релігії слід гармонізувати зі стандартами прав людини, а навпаки — стандарти з нею (Основи вчення, пункти III.1; III.2). Тобто, релігія вище за права людини. Теорія та практика використання деяких з них можуть, на думку РПЦ, бути небезпечними та завдати шкоду православ'ю (п. II.2).

Проблема суперечностей

Такою є позиція РПЦ щодо низки очевидних суперечностей при викладі в Основах вчення деяких праволюдних сюжетів. Церква, з одного боку, визнає свободу вибору світогляду та думок (Основи вчення, пункти IV.3, IV.5, V.2, V.4), але, з іншого боку, вона досить категорично виключає свободу вибору світогляду безрелігійного, вважаючи його ледь не гріховним, бездуховним (Доповідь). Адже Церква не погоджується з таким світобаченням, яке в центр усього суцього ставить людину, а не Бога (ОСК, п. VII.4).

РПЦ, з одного боку, визнає полікультурність та поліконфесійність різних народів, соціальних угруповань (Основи вчення, пункти III.4, IV.1, IV.5). Водночас, вона вважає єдино правильною лише свою (православну) ідеологію (Основи вчення, пункти IV.3, V.1, V.2). РПЦ претендує (втім, як і будь-яка інша релігія) на роль безпомилкового, безальтернативного, безапеляційного інтерпретатора моральності, добра і зла.

Певну суперечність у позиції РПЦ можна побачити й у тому, що, з одного боку, вона стверджує наявність «вічного морального закону» (Основи вчення, п. III.2), проте, з іншого, визнає необхідність нового тлумачення його конкретного змісту, наповнення відповідних термінів актуальним смислом, зумовленим сучасними умовами. Як відзначається у Доповіді, «завдання полягало у тому, аби сформулювати незмінні євангельські істини тією мовою, яка сьогодні є зрозумілою для багатьох людей». (Тут же, до речі, прямо визнається, що навіть численні терміни православного богослов'я свого часу було запозичено з еллінської філософії, але згодом наповнено «християнським благовістям»). Одразу можна побачити приховане звернення до герменевтичних механізмів *переінтерпретації* певних понять, спричиненої необхідністю їх пристосування до суспільних змін, нових умов і обставин.

Коли ж в Основах вчення йдеться про національне законодавство, то здебільшого згадується лише таке, що дозволяє поведінку, яка зазвичай забороне-

на канонами православ'я, вважається гріховною (зокрема вчинення абортів, який названо «безперечно гріховним явищем» (п. II.2), використання контрацептивних засобів). Але водночас зовсім не згадуються ті державні закони, якими встановлені пільгові для релігійних організацій юридичні режими у певних відносинах (майнових, земельних, податкових). Внаслідок цього і створюється досить однобічна картина: законодавство виглядає лише як соціальний опонент, так би мовити, соціальний антагоніст православної релігії, який «провокує» гріховність, а ось інша сторона взаємовідносин релігії і закону, — коли останній виступає, у певному сенсі, її соціальним спонсором, — оминається, замовчується. Такий підхід складно узгодити з вимогою РПЦ до християн «бути законослухняними громадянами земної вітчизни» (ОСК, IV.9).

Досить специфічним видається виражене в Основах вчення ставлення РПЦ до проблеми смертної кари. У документі відзначається, що в «історичній спадщині» Православної Церкви «немає вказівок щодо необхідності скасування смертної кари», що Церква ніколи не заперечувала проти такого покарання (Основи вчення, п. IV.2). Отож складається враження, що РПЦ підтримує поширене, як відомо, серед населення Росії уявлення про недоцільність скасування смертної кари, яке поки що втілено у чинному Кримінальному кодексі РФ. Варто відзначити, що у цьому питанні підхід РПЦ не відповідає позиції Всесвітньої Ради Церков, відображеної, зокрема, у Заяві її Виконавчого комітету (26 вересня 2008 р.) з нагоди 60-річчя Загальної декларації прав людини [10].

Чим же можна пояснити наявність зазначених невідповідностей у підходах РПЦ до проблеми основоположних прав людини?

Першою причиною є цілком зрозуміле побоювання того, що внаслідок об'єктивно зумовлених духовно-ідеологічних процесів, які відбуваються у Росії та інших країнах, там постане «нова безбожна ідеологія». (Останнє прозвучало у виступі нинішнього голови Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського Патріархату Митрополита Волоколамського Іларіона 23 червня 2010 р. у Християнській богословській академії у Варшаві під час презентації польськомовного видання книги Патріарха Кирила «Свобода і відповідальність: у пошуках гармонії. Права людини і гідність особи» [11]).

Другою ж причиною можна вважати те, що РПЦ намагається пригальмувати сучасні процеси (як висловлюються деякі фахівці) «внутрішньої секуляризації» православ'я, «християнського вільнодумства», зростання кількості «номінальних християн» серед православних [12, с. 8–9].

Позиція Української православної церкви Київського Патріархату

Що стосується України, то дійсно самостійною, незалежною в організаційному плані інституцією православної конфесії тут нині є Українська православна церква Київського Патріархату (далі — УПЦ КП). Своє ставлення до праволюднинної тематики вона поки що не виголошувала у спеціальному документі. Проте окремі положення щодо цього питання можна спостерігати, наприклад, в ухваленій її Помісним Собором у січні 2001 р. Декларації «Церква і світ на початку третього тисячоліття» [13] (далі — Декларація). У ній, зокрема, визнається, що у XX ст. відбулась секуляризація суспільства, внаслідок чого релігія, як світогляд та інститут, остаточно втратила свою роль у політичній, соціальній і культурній сферах, що «європейська культура пішла шляхом

нехристиянського гуманізму» та «всі сфери громадського і культурного життя почали розвиватися під гаслом «свободи» і «прав людини» (пункти II.1; II.3). Ця ситуація викликає незадоволення УПЦ КП, оскільки «безрелігійний європейський гуманізм зрікся Бога» і, отже, «конфлікт між секулярною ідеологією та християнською релігією триває» (Декларація, пункти II.9; II.10).

Якщо у цьому документі й згадуються легалізовані державою основоположні права людини, то лише ті, здійснення яких суперечить фундаментальним канонам християнства. Стверджується, зокрема, що сучасні держава і суспільство дозволяють «вірити у що завгодно» і це «призводить до плюралізму та релігійного поліморфізму» (п. II, 5); православній людині брати шлюб з нехристиянином (п. II.3); робити (за певних умов) аборти, користуватися контрацептивами (п. IV.7). Такі державні дозволи Церквою, ясна річ, аж ніяк не схвалюються. Натомість декларується, що «лише християнська релігія «єдина може дати відповідь на питання людини ...про її ставлення до інших людей» (п. II.9).

А наприкінці Декларації висловлюється сподівання на те, що європейська цивілізація повернеться до того, аби «у центрі історії і буття» було поставлено не людину, а Бога (п. XVI.11).

В іншому документі УПЦ КП – Декларації Помісного Собору «Про духовне відродження українського суспільства в умовах глобалізації світу», ухваленої у 2004 р., засуджується гендерна рівність, «що призвела до фемінізму». Тут категорично заперечується поширення у суспільній свідомості уявлення про «рівнозначність всіх релігій» та утвердження «позаконфесійної духовності». Натомість віруючим дається така настанова: «спілкуючись з ближніми, християнин повинен дотримуватися не секулярних, а християнських стандартів поведінки» [14].

Отже, хоча погляди УПЦ КП щодо прав людини висвітлено в її документах лише фрагментарно, несистемно, вони, однак, принципово не відрізняються від сучасних підходів РПЦ до розглянутої проблематики.

Основні висновки

Аналіз новітніх документів основних православних церков Росії та України, так чи інакше присвячених проблематиці основоположних прав і свобод людини, дає підставу резюмувати наступне:

1. Сучасне православ'я (уособлене вищими інстанціями РПЦ та УПЦ КП) вперше лише на початку XXI ст. сформувало й оприлюднило свою офіційну позицію щодо цього питання. Для неї характерна помітна неоднозначність: констатуючи світову поширеність ідеї, концепції та практики забезпечення й захисту прав і свобод людини, православна церква вбачає у цьому не стільки загальноцивілізаційне досягнення, надбання людства, скільки загрозу деяким фундаментальним постулатам християнства. А останні мають бути, на думку церкви, вищими за ідеологію прав людини.

2. Такий підхід до обговорюваної проблематики спричинив низку серйозних суперечностей — як «внутрішніх» (між окремими положеннями відповідних документів згаданих церков), так і «зовнішніх» (між деякими положеннями цих документів та стандартами прав людини, закріпленими у всесвітніх і європейських міжнародних актах (а відповідно, й у національному законодавстві

сучасних демократичних держав). Внаслідок цього православні віруючі у деяких випадках можуть опинитись у непростій ситуації поведінкового вибору між релігійними та юридичними настановами щодо здійснення своїх основоположних та конституційних прав.

3. З огляду на сказане, загальна наукова оцінка позиції Православної Церкви щодо розповсюдженої доктрини і практики здійснення основоположних та конституційних прав людини і громадянина також навряд чи може бути однозначною. Так, слід насамперед віддати належне тим позитивним крокам, які Церква здійснила «назустріч» означеній проблематиці, задекларованим її керівними інстанціями намірам поважати та захищати більшість таких прав. Водночас, не можна не зауважити, що в цих документах є положення, які не сприятимуть реалізації, охороні та захисту деяких з таких прав.

4. З огляду на останню обставину навряд чи можна погодитись із твердженням професора Ю. Оборотова про те, що вітчизняному загальнотеоретичному праводержавознавству бракує духовності і ця його вада може бути усунена, зокрема, через релігієзацію цієї галузі знання [15, с. 5, 428]. Адже ніколи не існувало і не існує суспільної науки (у тому числі й юридичної), «очищеної» від будь-якої духовності. Інша річ, що власне *зміст* цієї духовності (релігійної — наприклад, християнської) може бути досить різноманітним, аж до взаємовиключного. Та й роль тієї чи іншої конкретно-історичної релігійної духовності, ідеології в існуванні різних суспільств, розвитку науки була і залишається не завжди позитивною, гуманістичною.

5. Майбутнє православ'я (як, зрештою, й будь-якої іншої релігії) тепер значною мірою визначатиметься його ставленням до проблематики основоположних прав людини. Є підстави припускати, що православним церквам в Україні та Росії, — оскільки вони намагатимуться зберегти свої позиції в суспільстві, — скоріше за все, не уникнути суттєвого корегування їхніх сучасних поглядів на цю проблематику (подібно до того, як це зробила свого часу католицька церква). Так чи інакше, заслуговує на обговорення прогностична теза відомого українського релігієзнавця А. Колодного про те, що «якщо Православ'я не переживе своє аджорнаменто, то в третьому тисячолітті воно перетвориться на релігійну меншину. На одній лише традиції XXI століття йому не прожити» [12, с. 11].

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Рабінович П. М.* Право людини на свободу віровизнання та проблеми його державного забезпечення // Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні. — К., 1996.
2. *Рабінович П. М.* Свобода віровизнання : філософсько-правові та державно-юридичні аспекти // Вісник Академії правових наук України. — 2001. — № 2.
3. *Ярмол Л. В.* Свобода віросповідання : юридичне забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження). — Львів, 2006. — 192 с.
4. *Рабінович С. П.* Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму). — Львів, 2004. — 198 с.
5. *Вовк Д. О.* Право і релігія : загальнотеоретичні проблеми співвідношення. — Х., 2009. — 224 с.
6. *Осноvy социальной концепции Русской Православной Церкви* [Електронний ресурс] // Сайт «Русская Православная Церковь. Отдел внешних церковных связей». — Режим доступу : <https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/>
7. *Осноvy учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека* [Електронний ресурс] // Сайт «Русская Православная Церковь. Отдел внешних церковных связей». — Режим доступу : <http://mospat.ru/ru/documents/dignity-freedom-rights/>
8. *Доклад митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла, председателя Отдела внешних церковных сношений Московского Патриархата «Об основах социальной концепции*

- Русской Православной Церкви» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Московського Патріархату. — Режим доступу : <http://www.patriarchia.ru/db/text/422562.html>
9. *Бачинин В. А.* Христианство — демократия — контрдемократия (российская модель взаимоотношений) // Личность. Культура. Общество. — 2008. — Вып. 3–4.
 10. *Statement on the 60th anniversary of the UN Universal Declaration of Human Rights 26.09.2008* [Електронний ресурс] // Сайт Всесвітньої ради церков. — Режим доступу : <http://www.oik-oumene.org/en/resources/documents/executive-committee/luebeck-september-2008/statement-on-universal-declaration-of-human-rights.html>
 11. *Выступление Председателя ОВЦС МП митрополита Волоколамского Иллариона на презентации польского издания книги Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла «Свобода и ответственность: в поисках гармонии. Права человека и достоинство личности»* [Електронний ресурс] // Сайт «Русская Православная Церковь. Отдел внешних церковных связей». — Режим доступу : www.mospat.ru/ru/2010/06/24/news20814/
 12. *Колодний А. М.* Релігійне сьогодення України : роздуми, оцінки і прогнози (тематична збірка вибраних статей і тез). — К., 2009.
 13. *Декларация ювлейного Помісного Собору Української православної церкви Київського Патріархату «Церква і світ на початку третього тисячоліття»* [Електронний ресурс] // Сайт «Релігійно-інформаційна служба України». — Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uoskr_doc/34099/
 14. *Декларация Помісного Собору Української православної церкви Київського Патріархату «Про духовне відродження українського суспільства в умовах глобалізації світу»* [Електронний ресурс] // Сайт «Релігійно-інформаційна служба України». — Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uoskr_doc/34100/
 15. *Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс : учеб. / под. ред. Ю. М. Оборотова.* — О. : Феникс, 2011.

Рабинович П. М. Основоположні права людини: сучасні позиції православних церков Росії та України

Анотація. У статті на основі вивчення низки документів Російської та Української православних церков Московського Патріархату, а також Української православної церкви Київського Патріархату висвітлюються позиції цих релігійних інституцій щодо основоположних прав і свобод людини. Обґрунтовується висновок про неоднозначність оцінки таких позицій з огляду на сучасні міжнародні стандарти, які стосуються таких прав і свобод.

Ключові слова: основоположні права людини, соціальна доктрина церкви, Російська православна церква, Українська православна церква Московського Патріархату, Українська православна церква Київського патріархату.

Рабинович П. М. Основоположные права человека: современные позиции православных церквей России и Украины

Аннотация. В статье на основе изучения ряда документов Русской и Украинской православных церквей Московского Патриархата, а также Украинской православной церкви Киевского Патриархата характеризуются позиции этих религиозных институций относительно основоположных прав и свобод человека. Обосновывается вывод о не-однозначности оценки таких позиций в свете современных международных стандартов, касающихся таких прав и свобод.

Ключевые слова: основоположные права человека, социальная доктрина церкви, Русская православная церковь, Украинская православная церковь Московского Патриархата, Украинская православная церковь Киевского Патриархата.

Rabinovych P. Fundamental Human Rights: Current Positions of the Orthodox Churches in Russia and Ukraine

Summary. The article, based on the study of a number of documents of the Russian and the Ukrainian Orthodox Churches of the Moscow Patriarchate, and the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, characterizes the positions of these religious institutions concerning fundamental human rights and freedoms. The conclusion about the ambiguity of assessment of such positions in the light of current international standards for these rights and freedoms is substantiated.

Key words: fundamental human rights, social doctrine of the church, the Russian Orthodox Church, the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate.